

Warszawa, dnia 8 stycznia 2016 r.

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych
do spraw postępowań przed Europejskim
Trybunałem Praw Człowieka

elektronicznie do członków Zespołu

SPRAWOZDANIE
z posiedzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,
które odbyło się w dniu 16 grudnia 2015 r.

W dniu 16 grudnia 2015 r. odbyło się posiedzenie Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej Zespół), powołanego Zarządzeniem nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. z późniejszymi zmianami.

Spotkaniu przewodniczyła Pani Justyna Chrzanowska, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej Przewodnicząca lub Pełnomocnik).

I. Otwarcie posiedzenia.

Posiedzenie otworzył prof. dr hab. Aleksander Stępkowski, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Minister przywitał uczestników spotkania i podkreślił dotychczasowy sprawny przebieg prac Zespołu w ciągu 7 lat jego istnienia. Wskazał, iż Zespół powołany został w 2007 r. w celu koordynacji działań rządu i od szeregu lat udowadnia, że jest skutecznym mechanizmem. W związku z jego działalnością zaobserwować bowiem można istotny wzrost liczby orzeczeń uznanych przez Komitet Ministrów Rady Europy (dalej KM) za wykonane, co dobrze obrazuje skuteczność Departamentu jak i współpracy w ramach Zespołu. Dla poparcia tej tezy Minister przekazał dane statystyczne informując, że w 2011 r. KM uznał za wykonane przez Polskę: 58 orzeczeń Trybunału, ale w 2012 r. już trzykrotnie więcej, bo: 164, w 2013 r.: 278, a w 2014 r. rekordową liczbę: 357 orzeczeń, natomiast w 2015 r.: 289 orzeczeń. Dodał jednak, iż nadal sporo orzeczeń pozostaje w fazie egzekucji, chociaż ich liczba spadła o 2/3 w porównaniu z 2012 r. Oznacza to, że przed Zespołem pozostaje dużo aktualnych wyzwań.

Największym problemem nadal jest strukturalna przewlekłość postępowań. Warto zaznaczyć, że Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz lub Trybunał) uznaje kolejne instrumenty prawne, przyjęte w wyniku prac legislacyjnych za skutecznie likwidujące poszczególne systemowe problemy. Mimo to, przed Zespołem jest jeszcze wiele pracy, zwłaszcza jeśli chodzi o przewlekłość postępowań na wszystkich etapach. Jednak udana współpraca w ramach Zespołu, który poważnie angażuje i koordynuje działania podmiotów zarówno z I sektora (organy władzy publicznej) jak i III sektora (organizacje pozarządowe), będzie przynosiła coraz lepsze efekty. Ponadto Minister zaznaczył, że w celu osiągnięcia tych efektów ważna jest krytyczna refleksja wobec działań podejmowanych przez władze jak i wobec samego ETPCz. Niepokojąca jest łatwość, z jaką Trybunał orzeka o naruszeniu zakazu tortur. Kwestia ta wymaga szczególnie pogłębionej refleksji. Minister wyraził również nadzieję, że praca Zespołu przyniesie konstruktywne rezultaty w postaci zmniejszenia zaległości w wykonywaniu wyroków

jak i stworzenia mechanizmów, które będą zapobiegały ponownym naruszeniom w przyszłości. Kończąc swoje wystąpienie Minister życzył uczestnikom spotkania dalszej owocnej współpracy w ramach Zespołu, po czym opuścił salę.

II. Głos społeczeństwa obywatelskiego.

Przewodnicząca podziękowała Panu Ministrowi za udział w spotkaniu i kontynuowała posiedzenie Zespołu. Poinformowała, że na koniec 2015 r. w fazie wykonywania pozostaje 313 orzeczeń Trybunału. Zaznaczyła, że to nie liczba spraw w agendzie jest najważniejsza, lecz problemy oraz długość czasu, przez jaki pozostają nierozwiązane. Powiadomiła również, że udało się nadrobić niektóre zaległości z ostatnich lat. W 2011 r. w agendzie KM, (który nadzoruje wykonywanie orzeczeń ETPCz) były 924 wyroki, mimo iż prawo i praktyka w wielu sferach były już zmienione. Wynikało to głównie z faktu, iż KM nie miał wiedzy o tych pozytywnych zmianach.

Przewodnicząca podkreśliła, że to co jest wymierne i ważne w kontekście wykonywania wyroków Trybunału zawarte jest w Załączniku E do *Raportu z wykonywania wyroków ETPCz przez Polskę za 2014 r.* Załącznik ten przedstawia wykaz koniecznych działań legislacyjnych, które powinny zostać podjęte dla wykonania określonych wyroków. Z listy 8 zadań już 6 udało się zrealizować. Pozostałe 2 są zawisłe do podjęcia działań w roku następnym. W zakresie wykonania grupy wyroków Kędzior, dotyczących umieszczenia w Domu Pomocy Społecznej, Przewodnicząca wyraziła swoje ubolewanie, że do tej pory nie udało się wykonać tego wyroku Ministerstwu Zdrowia. Nie jest to bowiem kwestia kontrowersyjna, dotyczy prawa do wolności, a nadal pozostaje niezrealizowana. Przewodnicząca zwróciła również uwagę na punkt 4 wykazu dotyczący wykonania wyroków *Tysiąc przeciwko Polsce* (skarga nr 5410/03) oraz *R.R. przeciwko Polsce* (skarga nr 27617/04). Przewodnicząca poinformowała, że wyrok Tysiąc pozostaje jednym z najdłużej niewykonanych wśród polskich spraw. Dodała, że w 2015 r. udało się wykonać wyrok w sprawie *Bączkowski i inni przeciwko Polsce* (skarga nr 1543/06) w sposób postulowany na spotkaniach Zespołu. Do jego realizacji przyczyniła się Helsińska Fundacja Praw Człowieka, która wytłumaczyła Ministrowi Administracji i Cyfryzacji, że standard konwencyjny zmienił się od czasu wydania wyroku przez Trybunał w 2007 r. na tyle, że potrzebna jest kontrola sądowa. Udało się zatem wprowadzić stosowne zmiany w projekcie ustawy *prawo o zgromadzeniach*, mimo iż resort administracji i cyfryzacji miał w tym zakresie odmienne zdanie. Warto dodać, że wyrok ten pojawiał się w wielu dokumentach Rady Europy, w tym w raportach Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, w których wielokrotnie Polska była krytykowana za opieszałość w jego egzekucji. W tym miejscu Przewodnicząca oddała głos gościom – przedstawicielom społeczeństwa obywatelskiego, by zgłosili swe komentarze do działań Zespołu w 2015 r. lub postulaty na przyszłość.

Pierwszy głos zabrał Pan Mec. Mikołaj Pietrzak, Przewodniczący Komisji Praw Człowieka przy Naczelnej Radzie Adwokackiej (dalej NRA). Złożył on gratulacje Przewodniczącej, choć zaznaczył, że adwokaci są zazwyczaj przeciwnikami procesowymi w sprawach przed ETPCz. Przypomniał, iż stałe podnoszenie poziomu respektowania standardów ETPCz oraz poszerzanie świadomości także wśród władz publicznych, to zasługa MSZ i Zespołu. Podkreślił, że obserwowany jest spadek liczby wyroków wydawanych przez Trybunał w sprawach polskich, ale chciałby się dowiedzieć, czy nie wiąże się to ze wzrostem liczby ugód zawieranych przez rząd ze skarżącymi i deklaracji jednostronnych rządu. Podkreślił zarazem, że nie kwestionuje tego typu rozwiązań, ale odnosi wrażenie, że ich liczba rzutuje na dane statystyczne dotyczące liczby wyroków.

Zapytał również: czy przewiduje się wzrost liczby polskich spraw przed Trybunałem w związku z brakiem efektywnego krajowego środka spowodowanego paraliżem Trybunału

Konstytucyjnego; czy istnieje możliwość, aby MSZ opiniowało każdy projekt ustawy; czy MSZ może zabrać głos w sprawie prac nad ustawą o Trybunale Konstytucyjnym w związku z możliwością naruszenia art. 13 i art. 6 ust. 1 *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*. Są to zagrożenia, które wpłyną pośrednio na przyszłe lata.

Następnie głos zabrał przedstawiciel Ministerstwa Zdrowia (dalej MZ), Pan Karol Bogusz, który poinformował, że w zakresie realizacji grupy wyroków Kędzior, w dniu 30 listopada 2015 r. Minister Jarosław Pinkas, Sekretarz Stanu w MZ potwierdził chęć kontynuowania pracy nad opracowanym przez poprzedni rząd projektem założeń do nowelizacji *ustawy o ochronie zdrowia psychicznego*. Dodał, że być może zostaną wprowadzone nowe elementy do projektu, istnieje też możliwość, że będzie on przewidywał konsultacje zewnętrzne. Zaznaczył jednakże, że projekt nie przewiduje badań obligatoryjnych, albowiem wiązałoby się to z wysokimi kosztami. Dodał, iż do końca roku mają się zakończyć prace nad Narodowym Programem Ochrony Zdrowia Psychicznego.

Następnie głos zabrała Pani dr Hanna Machińska, Dyrektor Biura Informacji Rady Europy, przyłączając się do podziękowań dla Zespołu. Zapytała również o kwestię przewlekłości postępowań, gdyż jest to stały problem, z którym spotyka się w praktyce. Czy rzeczywiście sędziowie, którzy orzekają w kwestii przewlekłości postępowań, są postawieni przed problemem wynikającym z faktu, iż środki finansowe na wypłatę ewentualnych zadośćuczynień pochodzą z budżetu sądu i mogłyby być przeznaczone na wydatki związane z jego funkcjonowaniem. Poinformowała, że otrzymała taką informację bezpośrednio od sędziów, że sędziowie stają przed dylematem, czy mają orzec o zaspokojeniu roszczenia, czy przeznaczyć te pieniądze np. na zakup sprzętu komputerowego dla sędziego. Ponadto, zwróciła się z pytaniem ile spraw dotyczy przewlekłości postępowań. Zwróciła również uwagę, że orzekając w kwestii przewlekłości sędziowie nie uwzględniają czasu przebywania sędziego na urlopie macierzyńskim jako przesłanki do stwierdzenia przewlekłości postępowania, choć formalnie jest to okres bezczynności sądu.

Po czym głos zabrał Pan płk Krzysztof Olkowicz, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich. Poinformował on, że w dniu posiedzenia Zespołu mija 100 dni działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. W tym czasie Rzecznik wydał 98 wystąpień, w tym 10 wniosków do Trybunału Konstytucyjnego. Znaczna ich część dotyczyła postępowań przed ETPCz, w tym sprawy *Kędzior p. Polsce*. W tym kontekście poinformował, że Krajowy Mechanizm Prewencji (dalej KMP) obejmie w tym roku kontrolą Domy Pomocy Społecznej. Zwrócił też uwagę na inny problem dotyczący skazanych, czy tymczasowo aresztowanych, którzy są uznani za niepoczytalnych. Kwestia ta dotyczy nowelizacji art. 264 Kodeksu karnego (dalej k.k.). Przypomniał, że art. 31 k.k. zaczyna się od słów „nie popełnia przestępstwa”. Należy zatem postawić pytanie, dlaczego osoby niepoczytalne osadza się w areszcie tymczasowym, czy zakładzie karnym. Z tego punktu widzenia nowelizacja wydaje się nietrafna, co wymaga szybkiej reakcji. Podkreślił, że wystąpił z pytaniem w tej kwestii do Ministra Sprawiedliwości, lecz nie otrzymał odpowiedzi. Wyraził też chęć dalszej współpracy z Zespołem w przyszłości.

Przewodnicząca podziękowała za złożoną deklarację i przypomniała udaną współpracę w sprawie realizacji wyroku *Grzelak p. Polsce*. Zwróciła się też do członków i uczestników posiedzeń plenarnych Zespołu o zgłaszanie do końca stycznia 2016 r. uwag, komentarzy i ewentualnych wkładów odnośnie treści kolejnego Raportu rocznego. Podkreśliła, że Raport stale się rozwija, jeśli chodzi o jego zawartość. Do Raportu za 2013 r. dodano Załącznik D zawierający omówienie wybranego orzecznictwa Trybunału w sprawach innych państw członkowskich, a do Raportu za 2014 r. Załącznik E dotyczący koniecznych dla realizacji wyroków Trybunału zmian w prawie i praktyce jego stosowania.

Następnie głos zabrała Pani Draginja Nadaždin, Dyrektorka Stowarzyszenia Amnesty International. Wyraziła ubolewanie, że nowelizacja *ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw*

Pacjenta nie została dotychczas przeprowadzona, mimo iż dotyczy ważnych kwestii. Ponadto zwróciła uwagę, iż wydane w tym zakresie orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego dotyczące klauzuli sumienia pokazuje brak rozwiązań prawnych jak i dokładnej definicji klauzuli sumienia. Poruszyła też kwestię wykonania wyroków w sprawie Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce. Rząd przedstawił w tym zakresie plan działań, który został oceniony przez KM. KM wyraził ubolewanie z powodu braku odpowiedzi przez Rząd Stanów Zjednoczonych w tym zakresie. W ocenie tej szczególnie podkreślana jest kwestia prawa do informacji/prawdy, która należy się polskiemu społeczeństwu. Ponadto postępowanie krajowe jest za długie, brak jest również informacji o jego zakończeniu.

Kolejną osobą, która zabrała głos była Pani Barbara Grabowska-Moroz z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, która również odniosła się do obu ww. wyroków podkreślając, że istotne jest podjęcie działań przez Radę Ministrów w celu wprowadzenia kontroli nad służbami specjalnymi. Z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z lipca br. wynika, że kontrola ta jest bardzo ważna i wymaga nadzoru nad możliwością pobierania bilingów. Zapytała również, czy nadal funkcjonuje Podkomisja parlamentarna ds. wykonywania wyroków ETPCz przez Polskę.

Następnie głos zabrała Pani Mec. Magdalena Witkowska, Przewodnicząca Komisji Praw Człowieka przy Krajowej Radzie Radców Prawnych (dalej KRRP). Wskazała ona, że istotnym uchybieniem polskiego sądownictwa jest przewlekłość postępowania i brak wrażliwości sędziów na ten temat. Zmian nie widać mimo wysiłków Ministerstwa. Lekceważenie konieczności wypłacenia odpowiedniego odszkodowania przejawia się w traktowaniu tego tematu raczej z punktu widzenia fiskusa niż obywateli. Poinformowała również, iż KRRP i NRA ustanowiły punkt kontaktowy w programie HELP, jako partnerzy w przeprowadzaniu szkoleń i podnoszeniu kwalifikacji w zakresie wiedzy na temat Konwencji i orzecznictwa ETPCz.

Przewodnicząca podkreśliła, że ważne jest by nowe skargi nie napływały w newralgicznych kwestiach, jak naruszenia art. 2, 3, 5 Konwencji, bo trudno w takiej sytuacji mówić o państwie prawa.

Następnie Pan Bartosz Sowier, Dyrektor Gabinetu Rzecznika Praw Dziecka zwrócił się z zapytaniem, jak przebiegają prace dotyczące ratyfikacji 3. Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka.

Natomiast Pan Mec. Mikołaj Pietrzak, będący pełnomocnikiem skarżącego w sprawie Al Nashiri, podniósł, że zaniepokoiły go słowa Pana Ministra A. Stępkowskiego dotyczące łatwości, z jaką ETPCz orzeka o naruszeniu zakazu tortur. Dodał też, że sprawy dotyczące naruszenia art. 3 Konwencji są sprawami dowodowo ogromnie trudnymi. Zapytał, czy tę wypowiedź Pana Ministra mamy traktować, jako zmianę stanowiska MSZ w odniesieniu do tych spraw.

Przewodnicząca wskazała, że ustosunkuje się do poszczególnych wypowiedzi gości, z wyjątkiem przewlekłości postępowań, gdyż na te pytania odpowiedzą przedstawicielki Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Ministerstwa Sprawiedliwości (dalej MS), Pani Dyrektor Agnieszka Dąbrowiecka oraz Pani sędzia Urszula Szafrąńska.

Następnie Przewodnicząca przedstawiła dane statystyczne dot. liczby spraw zakończonych poprzez zawarcie ugody ze skarżącym, czy też przedstawienie przez rząd deklaracji jednostronnej, aby obalić narosłą wokół tego tematu mitologię. Z danych tych wynika, iż w ciągu ostatnich lat nastąpił stopniowy spadek liczby spraw polskich przydzielanych formacjom orzeczniczym Trybunału. Dzięki temu również liczba spraw komunikowanych rządowi nie rośnie, a utrzymuje się mniej więcej na stałym poziomie. W tym kontekście warto dodać, iż w Trybunale pozostało wiele spraw z lat poprzednich, np. w tym miesiącu przekazana została sprawa ze skargi zarejestrowanej w 2007 r. Trybunał potrzebował aż 7 lat na zakomunikowanie jej Rządowi. W 2014 r. zakomunikowano rządowi 191 spraw, rok 2015 zamknie się w podobnej liczbie.

Jednakże do standardowej liczby spraw dojdzie dodatkowa liczba związana z wykonaniem wyroku pilotażowego w sprawie *Rutkowski przeciwko Polsce*, dotyczących przewlekłości postępowań. Jest to 591 spraw do rozpoznania w ciągu 2 lat. Tu ETPCz domaga się procedury uproszczonej. Rząd został też zobowiązany do sukcesywnego przedstawiania (ten proces już się rozpoczął) deklaracji jednostronnych ws. środków indywidualnych i rozwiązań generalnych dotyczących przewlekłości postępowań.

Natomiast faktem jest, że liczba wyroków merytorycznych Trybunału w sprawach polskich sukcesywnie spada: w 2011 r. było 71 wyroków, a w 2014 r. już 28 wyroków. Przyczyną tego stanu rzeczy jest między innymi wejście w życie w czerwcu 2010 r. Protokołu 14 do Konwencji, na podstawie którego strony są mobilizowane, aby w sprawach powtarzalnych, o ugruntowanym orzecznictwie rząd przedstawiał propozycje ugód lub deklaracji jednostronnych. Ta propozycja wychodzi od samego Trybunału już na etapie komunikowania danej sprawy rządowi przez Trybunał (do sprawy załączany jest druk ugody). Realizacja środków generalnych w przypadku sprawy powtarzalnej jest zapewniona poprzez wykonanie wyroku pilotażowego lub wiodącego (leading case), dzięki czemu zabezpieczone jest wykonania środków generalnych mających usunąć przyczynę naruszenia. Jak wynika z przedstawionych danych, spada w ostatnich latach również liczba samych ugód i deklaracji jednostronnych.

Przedstawione dane są również zawarte w *Raporcie z wykonywania wyroków ETPCz przez Polskę za 2014 r.* dostępnym zarówno w formie książkowej jak elektronicznej, na stronie internetowej MSZ.

Odnosząc się do zapytania Pana Mec. Mikołaj Pietrzaka, Przewodnicząca wyjaśniła, że rząd zawsze obawia się napływu nowych skarg. Jednak jest to niezależne od Pełnomocnika, jakie władze sądownicze, ustawodawcze, wykonawcze wygenerują problemy i jakie sprawy wpłyną do Trybunału.

Przewodnicząca podziękowała za ustosunkowanie się przedstawiciela MZ do kwestii wykonania wyroku w sprawie Kędzior i poinformowała, że aktualnie jest to już grupa obejmująca 3 orzeczenia ETPCz.

Odnosząc się do pytania Pani Dyrektor Hanny Machińskiej, Przewodnicząca poinformowała, że w 2015 r. zakomunikowanych zostało 591 spraw dotyczących przewlekłości postępowań i zapowiedziała, że szczegółowo ustosunkują się do tej kwestii przedstawiciele MS.

W kwestii podniesionej przez przedstawiciela Amnesty International, Przewodnicząca wskazała, że co do praw reprodukcyjnych i klauzuli sumienia nie może się ustosunkować w chwili obecnej, ale być może Rządowe Centrum Legislacji ma świeższe informacje w tym zakresie. Natomiast w zakresie grupy spraw Al Nashiri poinformowała, że Rząd podejmuje te działania, o które jest proszony przez KM każdorazowo przed jego posiedzeniem w formacie ds. praw człowieka – DH. Podczas dotychczasowych posiedzeń KM za najważniejsze zostały uznane kwestie dotyczące pilnych środków indywidualnych. Dodała, że w tym zakresie rząd już trzykrotnie występował do władz Stanów Zjednoczonych (dalej USA), jednak nie otrzymał żadnego jednoznacznego stanowiska. Działania te będą kontynuowane, by ta presja była przez władze USA odczuwana. Przewodnicząca poinformowała również, że sygnalizowała Panu Ministrowi Aleksandrowi Stępkowskiemu konieczność odbycia spotkania z koordynatorem ds. służb specjalnych w zakresie wykonania wyroków dotyczących tajnych więzień CIA i kwestii cywilnej kontroli nad służbami, jak również z Ministrem Sprawiedliwości w zakresie planów połączenia kompetencji Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego. Do takiego spotkania dojdzie w najbliższym czasie. Przewodnicząca uznała, że nie jest kompetentna w zakresie interpretowania słów Pana Ministra w zakresie będącym przedmiotem zainteresowania Pana Mec. Mikołaja Pietrzaka dodała, że trudno jest jej ustosunkować się do wypowiedzi Pana Ministra.

Odnotowała jednak anomalię pojawiającą się w orzecznictwie dotyczącą wysokości kwot zadośćuczynienia zasądzanych w sprawach przewlekłościowych i w sprawach dotyczących naruszenia art. 3 Konwencji, tj. zakazu tortur. W tym pierwszym przypadku zasądzane zadośćuczynienia wynoszą przykładowo 40 tysięcy złotych, 70 tysięcy złotych. W tym drugim przypadku osiągają one kwoty 8 tysięcy euro, 10 tysięcy euro lub 12 tysięcy euro, jeśli jest to drastyczny przypadek naruszenia i wiąże się również z naruszeniem art. 2 Konwencji. Tym samym zaciera się zróżnicowanie wagi naruszeń w sprawach dotyczących zakazu tortur i w sprawach dotyczących naruszenia prawa do rzetelnego procesu. Pokrzywdzeni czują się niegodnie traktowani przez ETPCz. Jednak sprawy polskie z art. 3 z reguły nie dotyczą tortur, a raczej poniżającego i nieludzkiego traktowania. Jednocześnie Przewodnicząca podkreśliła, że nie zwalnia to rządu z odpowiedzialności i z taką samą wagą pochyla się nad wyrokami.

Następnie głos zabrała Pani Joanna Knapieńska, Dyrektor Departamentu Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym Rządowego Centrum Legislacji (dalej RCL). Poinformowała ona, że w 2015 r. na wniosek MSZ wpisano do programu aplikacji legislacyjnej obowiązkowy przedmiot dotyczący ochrony praw człowieka, a do Regulaminu Pracy Rady Ministrów wpisano obowiązek opiniowania projektów aktów prawnych oraz informowania MSZ o wszystkich postępowaniach toczących się przed Trybunałem Konstytucyjnym, które w jakikolwiek sposób będą dotyczyły praw człowieka. Poinformowała też, że monitorowane jest wykonywanie wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Powiadomiła, iż wkrótce zostanie sporządzony raport do wszystkich Ministrów z informacją o stanie realizacji wyroków Trybunału Konstytucyjnego tak, aby mogli się z nim zapoznać i wskazać kierunki dalszego działania.

Przewodnicząca podziękowała za podjęte działania i pomoc RCL w znowelizowaniu Zarządzenia o Zespole, które ma usprawnić wykonywanie wyroków oraz uwzględnić kwestię opiniowania projektów aktów prawnych. Podkreśliła, że istotna jest prewencja, bowiem w większości spraw zakomunikowanych stwierdzenie naruszenia jest wysoce prawdopodobne. Jedynie w nielicznych sprawach udaje się obronić stanowisko Rządu. Poinformowała, że docenia i dziękuje za zmiany, jakie zaszły w programie aplikacji legislacyjnej oraz w Regulaminie Pracy Rady Ministrów, albowiem MSZ jest bardzo zainteresowane, by zapobiegać nowym naruszeniom, a co za tym idzie, nowym skargom do ETPCz.

Następnie Przewodnicząca dokonała podsumowania, wskazując, że dla partnerów społecznych w 2016 r. istotne będą następujące kwestie: sprawy tajnych więzień CIA, wykonania wyroków dotyczących praw prokreacyjnych, sprawy z grupy Kędzior, przewlekłość postępowania – funkcjonowanie ustawy o skardze.

III. Informacje w zakresie realizacji konkretnych wyroków ETPCz przez poszczególne resorty i właściwe podmioty.

- 1. Informacja nt. działań zmierzających do wykonania wyroku pilotażowego ws. *Rutkowski i Inni p. Polsce* w zakresie ewentualnej zmiany *Ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki*, referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości, Prokuratura Generalna, Ministerstwo Spraw Zagranicznych**

Jako pierwsza głos zabrała Pani Agnieszka Dąbrowiecka, Zastępca Dyrektora Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka MS. Krótco streściła stan faktyczny sprawy. Poinformowała, że wyrokiem pilotażowym z dnia 7 lipca 2015 r. ETPCz stwierdził naruszenie art. 6 i 13 Konwencji z powodu złej praktyki stosowania ww. ustawy

o skardze. Trybunał zidentyfikował dwa problemy: zbyt niskie kwoty odszkodowań oraz fragmentację postępowania, tj. branie przez sądy, w czasie orzekania w kwestii przewlekłości, pod uwagę, nie całości czasu trwania postępowania, a jedynie jego określonego etapu. Ministerstwo zidentyfikowało dodatkowo trzeci problem w ustawie o skardze, jakim jest nadmierny formalizm sądów w kwestii odrzucania skarg na przewlekłość. Sądy nazbyt formalistycznie żądają wskazania poszczególnych okresów przewlekłości, a osoby skarżące najczęściej nie są prawnikami i nie potrafią zidentyfikować tych okresów. Te trzy elementy MS będzie chciał zmienić w ustawie o skardze.

Ponadto poinformowała, że na załatwienie sprawy *Rutkowski i Inni* oraz 591 innych skarg rząd ma 2 lata. Dodała, że nowe kierownictwo resortu sprawiedliwości zaakceptowało przyjęte stanowisko ws. projektu założeń projektu nowelizacji ww. ustawy o skardze. Spodziewana jest szybka decyzja w tej sprawie, a projekt ten wkrótce będzie procedowany. Sama ustawa zostanie napisana przez RCL z wkładem merytorycznym ze strony MS. Przyjęcie projektu założeń spodziewane jest na I kwartał 2017 r. Przedstawicielka MS dodała, że nie jest to jedyny projekt realizujący wyrok pilotażowy, ale daje szansę zmieszczenia się w wymaganym przez Trybunał terminie. Pani Dyrektor poinformowała również, że w konsultacji z MSZ wybrany został ten sposób procedowania, ponieważ ustawa musi być szeroko konsultowana, m. in. ze środowiskiem sędziowskim oraz społecznie.

Dyr. A. Dąbrowiecka przedstawiła również wstępne założenia projektu, a mianowicie: ograniczenie możliwości fragmentacji, wprowadzenie rozsądnych terminów, możliwość wprowadzenia kwoty bazowej za każdy rok trwania postępowania. MSZ postuluje wprowadzenie jakiegoś progu wysokościowego tj. pewnej kwoty minimalnej, gdy postępowanie trwa co najmniej 5 lat. Projekt jest już konsultowany z sędziami w trakcie szkoleń na temat orzecznictwa ETPCz. Sędziowie postulują pozostawienie im wolnej ręki w zakresie określania kwoty. Co do zniesienia formalizmu, wystarczające będzie wskazanie przez skarżącego, że postępowanie było długotrwałe.

Następnie przedstawicielka MS wyjaśniła, że sędziowie nie mogą zastępować dyrektorów sądów, jeśli chodzi o dysponowanie środkami sądów. Poinformowała również, że reprezentanci MS odwiedzają sądy i zauważyli, że istnieje korelacja pomiędzy stwierdzeniem przewlekłości, a postępowaniem dyscyplinarnym wobec sędziów. Dlatego starają się tłumaczyć sędziom, że stwierdzenie przewlekłości nie jest tożsame z przyznaniem się do winy sędziego, a jest przejawem słabości systemu (źle funkcjonujące instytucje doprowadzenia, czy niezdiscyplinowani biegli). Sędziom wyjaśniane jest, że jeżeli państwo jako system nie może zapewnić odpowiednich środków, to trzeba zapłacić stosowne zadośćuczynienie. Sędziowie nie chcą ponosić za to winy. Jest to bariera mentalna. Percepcja problemu zależy od prezesów sądów, bo były takie przypadki, że rzeczywiście te kwestie były związane. MS zwróciło się do prezesów żeby ustalić, na ile można by odejść od takiej obrony tej bariery mentalnej. Mogłaby ona zniknąć, jeśli w nowej ustawie będą określone progi, kryteria, kwota bazowa itp. Aktualnie średnia kwota orzekana w sprawach o przewlekłość to 2-3 tysiące złotych. Nie ma żadnego problemu żeby to była kwota 20 tysięcy złotych. Do tej pory były pojedyncze przypadki, że orzekana kwota osiągała 10 tysięcy złotych.

Następnie Dyr. A. Dąbrowiecka dodała, że od 1 stycznia 2016 r. wejdzie w życie nowy regulamin sądów powszechnych, który zmienia zasady uznawania spraw za pilne. Za pilne będą uznawane sprawy, w których sąd krajowy uwzględnił skargę na przewlekłość albo ETPCz stwierdził naruszenie art. 6 Konwencji lub w których zawarto ugodę. Poszerzenie katalogu doprowadzi do przyspieszenia postępowania w którym stwierdzono przewlekłość.

Jako kolejna głos zabrała Pani Prokurator Agnieszka Goździk z Departamentu Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Generalnej (dalej PG). Wskazała ona, że

w odniesieniu do postępowań przygotowawczych prowadzonych przez prokuratorów przewlekłość jest niewiele. Spośród 22 spraw z grupy Rutkowski, które do chwili obecnej otrzymała Prokuratura tylko w dwóch stwierdzono przewlekłość, w tym w 1 zawinioną działaniem prokuratora prowadzącego. W drugim przypadku przewlekłość w części była zawiniona przez prokuratora. Podjęto w nich postępowania dyscyplinarne, gdzie było to właściwe. Dodała też, że PG prowadzi monitoring spraw, w których wniesiono skargi na przewlekłość. W I półroczu 2015 r. było 338 skarg, o 197 spraw mniej w porównaniu z 2014 r. Sądy powszechne rozpoznały 152 skargi, uwzględniając 25 skarg tj. około 16 %. Podjęte zostały działania eliminujące przewlekłość: prowadzone są szkolenia, PG wydaje wytyczne wpływające na podejmowanie działań przez prokuratorów co spowoduje zmniejszenie tego problemu odnośnie postępowania przygotowawczego.

2. Informacja nt. postępu w realizacji wyroku ws. *Grabowski p. Polsce* w kontekście wyeliminowania błędnej praktyki stosowania art. 27 *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości

Sprawę przedstawiła Pani sędzia Urszula Szafrąńska, streszczając stan faktyczny i prawny. Skarżący, M. Grabowski został umieszczony na okres 3 miesięcy w schronisku dla nieletnich w związku z podejrzeniem o popełnienie przestępstwa (rozboje). Wszczęte zostało wobec niego postępowanie opiekuńczo-wychowawcze, a następnie poprawcze. Po upływie 3 miesięcy skarżący nie został zwolniony ze schroniska, pomimo wniosku obrońcy o natychmiastowe zwolnienie i uchylenie środka. Środek zabezpieczający był samoistnie przedłużany aż do merytorycznego zakończenia postępowania. Od sierpnia 2012 r. do stycznia 2013 r. skarżący przebywał w schronisku dla nieletnich bez podstawy prawnej.

Skarżący wniósł skargę dotyczącą naruszenia art. 5§1 i 5§4 Konwencji. W czerwcu 2015 r. ETPCz stwierdził naruszenie tych artykułów Konwencji i zasądził kwotę 5000 euro tytułem zadośćuczynienia.

W ramach realizacji wyroku Trybunału MS przetłumaczyło i opublikowało wyrok na stronie internetowej oraz go przeanalizowało. Od 2014 r. prowadzone są prace nad zmianą *ustawy o postępowaniu w sprawie nieletnich oraz niektórych innych ustaw*. Przewidywana jest zmiana art. 27 ustawy poprzez doprecyzowanie przesłanek umieszczenia w schronisku, wprowadzenie możliwości przedłużenia na czas określony stosowanego środka, w sposób analogiczny do orzekania o przedłużeniu tymczasowego aresztu oraz zmianę art. 29 ustawy w zakresie zażalenia na to postanowienie.

Pani sędzia podkreśliła, że jest to projekt założeń, którego procedowanie zostało, jak na razie wstrzymane. W sytuacji podobnej do sytuacji skarżącego w 2014 r. było 306 nieletnich, a w I poł. 2015 – 172 nieletnich. Istnieje zatem ryzyko stwierdzenia przez Trybunał dużej liczby naruszeń Konwencji. Dlatego też MS wysłało pismo dotyczące wyroku Trybunału do wszystkich sądów dla nieletnich wraz z tłumaczeniem samego wyroku, zwracając się o taką interpretację *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, która byłaby zgodna ze standardami Konwencji i orzecznictwem ETPCz. Niektóre sądy już wcześniej działały zgodnie z tymi standardami. Istnieje jednakże potrzeba, aby działania wszystkich sądów były z nimi zgodne.

Pani U. Szafrąńska dodała, że nowy regulamin urzędowania sądów powszechnych oprócz zdefiniowania sprawy pilnej będzie zawierał przepis obligujący sędziów do kierowania na rozprawę sprawy z art. 27 *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Dodatkowo art. 223 regulaminu będzie obligował do przesyłania wydanego postanowienia do schroniska tak wcześnie, jak to tylko możliwe. MS prowadzi również warsztatowe szkolenia sędziów sądów

okręgowych i apelacyjnych, oparte na kazuśach, w trakcie których poruszana jest sprawa *Grabowski p. Polsce*.

Przewodnicząca poinformowała, że stanowisko resortu w przedmiotowej sprawie było już wypracowane w 2013 r., więc pewne było wydanie orzeczenia niekorzystnego. Tu właściwa była prewencja. Dodała też, że skala zjawiska nie jest marginalna, jest to problem o charakterze systemowym i potrzebne są szybkie zmiany.

3. Informacja nt. w realizacji wyroku ws. *Płonka p. Polsce* w związku z wejściem w życie Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości ws. sposobu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym (Dz.U.2015.920) – referuje Ministerstwo Sprawiedliwości

Sprawę zreferowała Pani sędzia U. Szafrąńska z MS, przytaczając najpierw jej stan faktyczny. W sprawie *Płonka p. Polsce* skarżąca po zatrzymaniu, została przesłuchana bez udziału obrońcy. Podpisała oświadczenie, iż została pouczona o przysługujących jej w tym zakresie prawach. Jednakże w chwili zatrzymania była nietrzeźwa i przyznała, że ma problem z alkoholem. Następnie skarżąca została skazana między innymi na podstawie tego pierwszego przesłuchania. W 2009 r. ETPCz orzekł, że brak dostępu do obrońcy na początkowym etapie postępowania spowodował bezpośredni niekorzystny skutek dla skarżącej, uznanej według standardów orzecznictwa Trybunału za skarżącą wrażliwą, ze względu na jej problem alkoholowy. Orzeczenie zostało przez Polskę wykonane w 2015 r. W zakresie środków indywidualnych postępowanie w sprawie skarżącej zostało wznowione przez Sąd Najwyższy, a następnie zostało ono umorzono ze względu na śmierć skarżącej.

Ponadto podjęte zostały środki generalne w postaci nowelizacji Kodeksu postępowania karnego (dalej k.p.k.), która weszła w życie w dniu 1 lipca 2015 r. Nowelizacją tą w art. 79 pkt 4 k.p.k. wprowadzono obowiązkową obronę także w przypadku, gdy zachodzi uzasadniona wątpliwość co do stanu zdrowia oskarżonego. Dodatkowo na podstawie art. 81a§2 k.k. MS zobowiązało się do wydania rozporządzenia wykonawczego dotyczącego korzystania z pomocy obrońcy. Rozporządzenie to zostało wydane w dniu 27 maja br., weszło w życie 1 lipca br., a następnie zostało zmienione w dniu 22 października br. (nowelizacja weszła w życie w połowie listopada). Z rozporządzenia wynika, że prezesi sądów będą ustalali listy obrońców z urzędu - radców prawnych i adwokatów w oparciu o przekazane im przez samorządy wykazy. Listy te będą aktualizowane na bieżąco. Rozporządzenie przewiduje szczególny tryb rozpoznawania wniosków poprzez niezwłoczne wyznaczanie obrońcy, nawet telefaksem – taki wniosek ma być rozpoznawany niezwłocznie. Ponadto, Polska jest zobowiązana do implementacji Dyrektywy Rady UE z 22 października 2013 r., przewidującej rozszerzenie dostępu do obrońcy i pomocy prawnej, w terminie do listopada 2016 r.

Dodatkowo od 1 stycznia 2016 r. oferowana będzie nieodpłatna pomoc dla osób w trudnej sytuacji finansowej i edukacja prawna dla przedsiębiorców. Nie jest to skutek bezpośrednio wynikający ze sprawy *Płonka p. Polsce*, ale nawiązuje do wyroku Trybunału w ten sposób, że pomoc będzie udzielana osobom uprawnionym już na etapie przedsądowym.

Przewodnicząca stwierdziła, że zapewnienie pomocy obrońcy od momentu zatrzymania jest rozwiązaniem, które usatysfakcjonuje KM, mimo iż zakończył on już nadzór nad wykonaniem wyroku ws. *Płonka p. Polsce*.

Następnie głos zabrał płk. K. Olkowicz, który zauważył, iż zdarzają się sprawy, w których osobom uprawnionym nie zapewniono obrońcy pomimo uprzedniego orzeczenia o niepoczytalności z powodu choroby psychicznej. Brakuje zatem systemowych rozwiązań dotyczących ustalania niepełnosprawności w szczególności, gdy sąd nie ma możliwości

zobaczenia oskarżonego. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich ma wiedze co do 300 osób skazanych, którym nie zapewniono pomocy obrońcy, pomimo ewidentnej choroby psychicznej.

Jako kolejny głos zabrał Pan dr. Piotr Kładoczny, przedstawiciel Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Zapytał on, wracając do sprawy *Rutkowski p. Polsce* przedstawicielki MS, jaki skutek ma uznanie danej sprawy za pilną. Czy za pilne można uznać sprawy, w których zastosowano tymczasowe aresztowanie oraz czy takie uznanie sprawy za pilną jest skutecznym środkiem zapobiegającym przewlekłości. Zapytał również, czy planowane są zmiany k.p.k. polegające na cofnięciu ostatniej dużej nowelizacji.

Pani Dyrektor Agnieszka Dąbrowiecka wskazała, że podstawową konsekwencją uznania sprawy za pilną jest jej rozpoznawanie poza kolejnością, tj. poza kolejnością wpływu do sądu. Sprawy aresztowe mogą również być sprawami pilnymi. Jeśli chodzi o ewentualne zmiany w zakresie k.p.k., nie ma żadnych informacji w tym zakresie, wie jednak, że nie będą one dotyczyły wprowadzonych zmian wynikających z konieczności wykonania orzeczenia w sprawie *Płonka p. Polsce*. Będą natomiast zmiany dotyczące środków zabezpieczających, ale jeszcze nie jest znany ich kierunek.

4. Informacja nt. zmian wprowadzonych do Kodeksu karnego wykonawczego w celu wykonania wyroków z grupy *Horych i Piechowicz p. Polsce*, referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości

Sprawę zreferowała Pani sędzia U. Szafrąńska, która wyjaśniła, że wyroki z ww. grupy dotyczą: automatyzmu, długiego okresu trwania i surowości środków stosowanych wobec osadzonych w ramach reżimu tzw. więźniów niebezpiecznych. W celu wykonania tego wyroku przeprowadzono nowelizację Kodeksu karnego wykonawczego (dalej k.k.w.), która weszła w życie w dniu 24 października 2015 r. Na jej podstawie zmieniono między innymi reguły stosowania środków nakładanych na więźniów poprzez eliminację automatyzmu podczas ich kwalifikowania. Wprowadzono również możliwość stopniowego łagodzenia stosowanych środków.

W kontekście powyższego Przewodnicząca podkreśliła, że mimo nowelizacji nadal nie określono maksymalnego dopuszczalnego czasu stosowania tego reżimu środków, brakuje też konieczności oceny, czy stosowane środki są satysfakcjonujące.

Przedstawicielka HFPC zapytała w kontekście wyroku *Horych i Piechowicz p. Polsce* czy mimo nowelizacji k.k.w. w zakresie stosowania reżimu osadzonych niebezpiecznych, nadal nie występuje ryzyko automatyzmu jego stosowania, np. gdy przestępstwo popełnione było w związku z udziałem w grupie przestępczej. Przedstawicielka MS wskazała, że kwestia ta została wyeliminowana po poprawkach Senatu.

Przewodnicząca poinformowała, że skutki nowelizacji będą obserwowane. Trudne byłoby wprowadzenie maksymalnego okresu, bo przy skazaniu na 25 lat pozbawienia wolności lub na dożywotnie pozbawienie wolności trudno byłoby przesądzać, jaka jest prognoza w zakresie resocjalizacji danej osoby. Z orzecznictwa ETPCz dotyczącego więźniów niebezpiecznych nie wynika obowiązek określenia górnej granicy.

5. Informacja nt. działań zmierzających do wykonania wyroku w sprawie *Bączkowski i inni p. Polsce*, referuje: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Przewodnicząca zaznaczyła, że ww. sprawa była w agendzie Zespołu przez 8 lat, dlatego z satysfakcją przyjmuje wiadomość, że została uchwalona nowa ustawa prawo o zgromadzeniach w takim kształcie, jak tego wymagają aktualne standardy orzecznictwa Trybunału.

Sprawę zreferowała Pani Monika Piąt, przedstawicielka Ministerstwa Administracji i Spraw Wewnętrznych. Poinformowała ona, że nowa ustawa weszła w życie w dniu 14 października 2015 r. Ustawa ta przewiduje między innymi możliwość odbywania zgromadzeń spontanicznych i sądową kontrolę decyzji o zakazie organizacji zgromadzenia. Wydłużono termin na złożenie wniosku z 3 na 6 dni. Natomiast Ministerstwo nie dysponuje jeszcze informacjami, jak ta ustawa funkcjonuje w praktyce.

Przewodnicząca poinformowała, że funkcjonowanie ustawy w praktyce będzie obserwowane pod kątem możliwych naruszeń w zakresie wolności zgromadzeń.

IV. Inne sprawy.

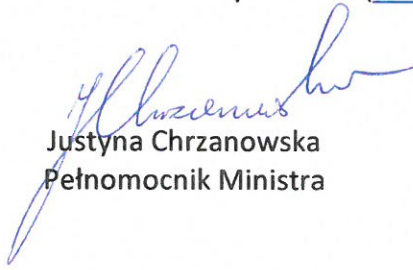
Przewodnicząca poinformowała, że w październiku 2015 r. odbyło się IX Seminarium Warszawskie, tym razem w Lublinie. Zmiana lokalizacji Seminarium została przyjęta pozytywnie, pozwoliła bowiem na udział w nim również innym uczestnikom niż dotychczas.

Aktualnie przygotowywana jest publikacja pokonferencyjna zawierająca wystąpienia prelegentów, którzy wystąpili podczas Seminarium.

Kończąc posiedzenie Zespołu Przewodnicząca ponownie zwróciła się do członków i stałych uczestników posiedzeń plenarnych Zespołu z prośbą o przekazywanie do końca stycznia 2016 r. uwag i komentarzy oraz ewentualnych wkładów do raportu z wykonywania wyroków ETPCz przez Polskę za 2015 r. Zgłaszanie uwag przed przedstawieniem Raportu Radzie Ministrów pozwoli uniknąć ich zgłaszania w trakcie oficjalnej procedury, co z reguły znacznie przedłuża proces jego przyjmowania i zarazem opóźnia jego publikację i możliwość dyskusowania np. w parlamencie. W takiej sytuacji informacje zawarte w Raporcie są już zazwyczaj niezbyt aktualne.

V. Informacje końcowe

O terminie oraz porządku obrad następnego posiedzenia członkowie Zespołu zostaną powiadomieni w drodze elektronicznej przez Sekretarza Zespołu. W przypadku pytań proszę kontaktować się z Sekretarzem Zespołu (katarzyna.bralczyk@msz.gov.pl, sebastian.kurek@msz.gov.pl).

Justyna Chrzanowska
Pełnomocnik Ministra

Załącznik:

1. Lista uczestników posiedzenia w dniu 16 grudnia 2015 r.

**Uczestnicy posiedzenia Zespołu ds. ETPCz w dniu 16 grudnia 2015 r.,
Pałac MSZ, przy ul. Foksal 6, godz. 9.00-13.00**

Podsekretarz stanu w MSZ	Prof. dr hab. Aleksander Stępkowski
Przewodnicząca Zespołu	Justyna Chrzanowska
MSZ DPOPC	Eliza Suchożebrska, Katarzyna Bralczyk, Justyna Kalicka-Andziak, Sebastian Kurek, Joanna Kędzióra
Kancelaria Prezesa Rady Ministrów	Michał Graczyk, Departament Prawny
Ministerstwo Edukacji Narodowej	Kamil Bobel, Departament Prawny
Ministerstwo Finansów	Robert Krzyśków, Zastępca Dyrektora Departament Unii Europejskiej;
Ministerstwo Rozwoju	Bożena Łukasik, Zastępca Dyrektora Departamentu Prawnego
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Rafał Safiański, Departament Prawny
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Joanna Maciejewska, Departament Analiz Ekonomicznych o Prognoz
Ministerstwo Skarbu Państwa	Małgorzata Szadkowska, Departament Reprywatyzacji i Rekompensat
Ministerstwo Sportu i Turystyki	Paweł Matej, Departament Prawny
Ministerstwo Sprawiedliwości	Agnieszka Dąbrowiecka, Zastępca Dyrektora Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Urszula Szafrąńska, Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka;
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	Wirginia Prejs, Departament Kontroli, Skarg i Wniosków, Zespół do Spraw Ochrony Praw

	Człowieka Monika Piłat , Departament Administracji Publicznej
Ministerstwo Środowiska	Michał Kobyliński , Departament Prawny
Ministerstwo Zdrowia	Karol Bogusz , Departament Współpracy Międzynarodowej
Biuro Pełnomocnika ds. Równego Traktowania	Michał Czerepiński , Biuro Pełnomocnika Rządu
Rządowe Centrum Legislacji	Joanna Knapińska , Dyrektor Departamentu Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym Aleksandra Zdunek-Drabot
Prokuratura Generalna	Agnieszka Goździk , Departament Postępowania Przygotowawczego
Rzecznik Praw Obywatelskich	Płk Krzysztof Olkowicz , Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich Karolina Miksa , Zespół Prawa Konstytucyjnego, Międzynarodowego i Europejskiego
Rzecznik Praw Dziecka	Bartosz Sowier , Dyrektor Gabinetu Rzecznika Praw Dziecka
Kancelaria Sejmu	dr Agnieszka Grzelak , Biuro Analiz Sejmowych
Kancelaria Senatu	Joanna Granowska , Sekretarz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji
Kancelaria Prezydenta RP	Krzysztof Konrad
Sąd Najwyższy	dr hab. Małgorzata Wąsek-Wiaderek , Biuro Studiów i Analiz
Trybunał Konstytucyjny	dr Anna Pudło , Starszy Radca Orzecznictwa
Krajowa Rada Radców Prawnych	Mec. Magdalena Witkowska , Przewodnicząca Komisji Praw Człowieka KRRP

Naczelna Rada Adwokacka	Mec. Mikołaj Pietrzak , Przewodniczący Komisji Praw Człowieka przy NRA Mec. Justyna Metelska
Krajowa Rada Komornicza	Roman Romanowski , Wiceprezes Krajowej Rady Komorniczej
Biuro Informacji Rady Europy	dr Hanna Machińska , Dyrektor Biura
Amnesty International	Draginja Nadaždin , Dyrektor Stowarzyszenia Amnesty International
Helsińska Fundacja Praw Człowieka	dr Piotr Kładoczny , Dyrektor Biura Prawnego Barbara Grabowska-Moroz
Instytut na Rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris	Karolina Dobrowolska , Analityk Instytutu Ordo Iuris
Krajowa Szkoła Administracji Publicznej	Anna Kędziora , Marta Blecharczyk